

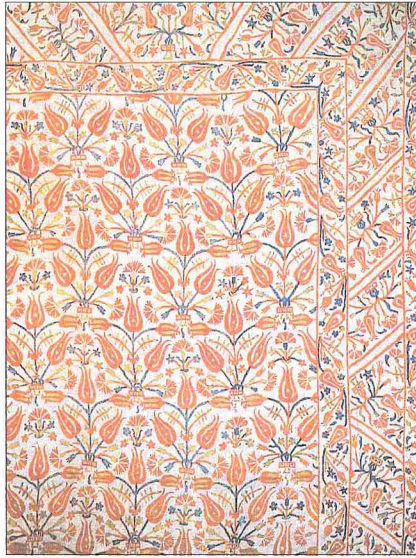
Ayvazoğlu, *Güller Kitabı*, İstanbul 1992, s. 107-141; a.mlf., "Lâle", *TDEA*, VI, 63-64; Ahmet Kartal, *Klasik Türk Şiirinde Lâle*, Ankara 1998; Atilla Şentürk, *Osmanlı Şiiri Antolojisi*, İstanbul 1999, s. 27-28; İskender Pala, *Ansiklopedik Divân Şiiri Sözlüğü*, İstanbul 1999, s. 251-252; *Türk Çiçek ve Ziraat Kültürü Üzerine: Cevat Rüştü'den Bir Güldeste* (haz. Nâzım H. Polat), İstanbul 2001, tür.yer.; Nurhan Atasoy, *Hasbahçe: Osmanlı Kültüründe Bahçe ve Çiçek*, İstanbul 2002; Feyzullah Dayıgil, "İstanbul Çinilerinde Lâle", *VD*, II (1942), s. 223-232; M. Münir Aktepe, "Damad İbrahim Paşa Devrinde Lâle", *TD*, IV/7 (1953), s. 85-126; a.mlf., "Damad İbrahim Paşa Devrinde Lâleye Dair Bir Vesika", *TM*, XI (1954), s. 115-130; I. Melikoff, "La fleur de la souffrance. Recherche sur le sens symbolique de lâle dans la poésie mystique turco-iranienne", *JA*, CCLV/5 (1967), s. 341-360; A. Süheyl Ünver, "Türkiye'de Lâle Tarihi", *VD*, IX (1971), s. 265-276; Orhan Şaik Gökyay, "Divan Edebiyatında Çiçekler", *TT*, sy. 76 (1990), s. 30-33; sy. 77 (1990), s. 34-39; "Lâle", *SA*, III, 1217-1219; Necdet Sakaçoğlu, "Lâle", *DBİst.A*, V, 178.

TURHAN BAYTOP – CEMAL KURNAZ

□ SANAT. Lâle, yarı üslûplaşmış şekliyle XVI. yüzyılın ilk yarısından sonra Türk bezeme sanatlarında önemli bir yer tutar. Kanûni Sultan Süleyman devri saray nakışhânesi sernakkaşı Kara Memi, Türk tezyinatında yaprak ve goncasıyla beraber çizilen yarı üslûplaşmış gül, karanfil, lâle ve bahar dalı motifleriyle yeni bir üslûp ve anlayış getirmiştir. Bu tarz kısa zamanda saray ve sanatçıları etkilemiş, kitap, çini, maden, ahşap ve dokuma sanatlarında çok yaygın olarak kullanılmıştır. Kara Memi üslûbuyla beraber Türk motif grupları arasına giren lâle kazandığı farklı biçim ve renkleriyle çok beğenilmiş, ilgi görmüştür. Üslûplaştırılmış olmasına rağmen karakterini kaybetmeyen bu lâle motiflerini farklı isimleriyle desen içinde XIX. yüzyıla kadar görmek mümkündür.

Yarı üslûplaşmış çiçek ve zengin lâle motifleriyle tezhip edilmiş kitap ve murakka'lar arasında en güzel örnekleri, Ka-

XVII. yüzyıl başına ait lâle desenli dokuma (TSM, nr. 31/4)

ra Memi'nin olgunluk dönemini temsil eden *Divân-ı Muhibbî* (İÜ Ktp., TY, nr. 5467) ve klasik desen içinde lâle motiflerinin yer aldığı Şah Mahmud murakkadır (İÜ Ktp., FY, nr. 1426). Türk ve İslâm Eserleri Müzesi'nde (nr. 320) muhafaza edilen mushaf-ı şerifin tiğlarında soğaniyla birlikte lâle çiçeği bütün özellikleriyle yer almaktadır.

Kırmızı renk ve zarif şekliyle XVI. yüzyılın ikinci yarısından sonra çini sanatında görülen lâle motifi ilk defa, 950'de (1543) yapılan Şehzade Mehmed Türbesi ile daha sonra inşa edilen Hadım İbrâhim Paşa Camii çinilerinde yazı aralarına serpiştirilmiş olarak yer alır. Rüstem Paşa, Sokullu Mehmed Paşa, Sultan Ahmed camileri ve Haseki Hürrem Sultan Türbesi çini tezyinatında lâle motifinin renk ve desen çeşitliliği bakımından en zengin örnekleri verilmiştir. XVII. yüzyılın çini sanatında lâle motifi yarım asır önceki zengin çeşit ve desen güzelliğinden yavaş yavaş uzaklaşmış, XVIII. yüzyılda ise önemini kaybetmiştir.

Çini süslemelerinde lâle çini kitâbelelerinde yazı arasındaki boşlukları dolduran bir motif, bazan hatâî ve yaprak motiflerinin içlerini süslemede kompozisyon güzelliğini arttıran bir eleman olarak işlenmiştir. Bazan da kompozisyon içinde tek başına veya çiçeklerle birleşmiş veya tepelik tarzında oturtulmuş olarak tezyinî birlik meydana getirir.

Lâle, çini süslemelerde tabii renklerine bağlı kalınmadan kompozisyonun renk âhengine uyarak siyah dışında bütün renklerde boyanmıştır. Kompozisyonu oluşturan diğer süsleme unsurlarının oranlarına uygun bir irilikte tasarlanan lâle motifi göz hizasındaki çinilerde küçük, yükseklerde ise gözle eser arasındaki uzaklık düşünülerek büyük yapılmıştır (Dayıgil, sy. 2 [1942], s. 223-227). Lâle motifleri XVI. yüzyıl Bursa çatma, İstanbul kemha dokumalarında ve işlemlerinde büyük bir ustalık ve zevkle işlenmiş desen içinde yer almıştır (TSM, nr. 31/4; Washington The Textile Museum, nr. 1.22).

Lâle motifinin tuğra bezemesinde de bolca kullanıldığı klasik dönem Türk buketlerinin içinde lâlesiz bir desen çizilmemiştir. Lâle motifinin Kanûni Sultan Süleyman devri tombak miğferlerinde, Topkapı Sarayı Müzesi'nde bulunan silâh koleksiyonunda yer alan at miğferlerinde çok ustaca işlendiği görülmektedir.

BİBLİYOGRAFYA :

Tahsin Öz, *Türk Kumaş ve Kadifeleri*, İstanbul 1951, II, 147; J. Carswell, *From the Tulip to the Rose, Studies in Eighteenth Century Islamic History*, London-Amsterdam 1977, s. 328-355; Çelik Gülersoy, *Lâle ve İstanbul*, İstanbul 1980; Yıldız Demiriz, *Osmanlı Kitap Sanatında Natüralist Üslûpta Çiçekler*, İstanbul 1986, s. 355-357; a.mlf., *18. Yüzyılda Çiçek Ressamlığı, 18. Yüzyılda Osmanlı Kültür Ortamı*, İstanbul 1998, s. 75-90; İnci Birol – Çiçek Derman, *Tezyinî Türk Sanatında Motifler*, İstanbul 1991, s. 113-128; Nurhan Atasoy, *Hasbahçe: Osmanlı Kültüründe Bahçe ve Çiçek*, İstanbul 2002, tür.yer.; Feyzullah Dayıgil, "İstanbul Çinilerinde Lâle", *VD*, sy. 2 (1942), s. 223-227; Tahsin Tunali, "III. Sultan Ahmed ve Lâle Devri", *Hayat Tarih Mecmuası*, VIII/5, İstanbul 1972, s. 34-43; Talat S. Halman, "Lâle Devri Coşkuları", *Kültür ve Sanat*, sy. 34, Ankara 1997, s. 5-7; "Lâle", *SA*, III, 1217-1219; Gülnur Duran, "Kara Memi", *DİA*, XXIV, 362-363.

F. ÇİÇEK DERMAN

LÂLE DEVRİ

Osmanlı tarihinin
1718-1730 yılları arasında
sonradan verilen ad.

XVIII. yüzyıl Osmanlı kroniklerinde Lâle Devri adı altında bir dönem tanımlaması mevcut değildir. 1718'de Avusturya ve müttefiki Venedik'le imzalanan Pasarofça Antlaşması'nın ardından başlayan uzun barış döneminde başta Halîç ve Boğaziçi olmak üzere iptilâ derecesine varan bir yaygınlıkta lâle yetiştirildiğinden ilk defa Yahya Kemal Beyatlı bu devir için Lâle Devri tabirini kullanmıştır. Tarihçi Ahmed

İstanbul'daki Rüstem Paşa Camii'nde lâle desenli bir çini panodan detay